

М. Лемкович Добрянський.

Фашистівський корпоративізм і становий принцип (клясократія) у Липинського.

Ще не так давно прийняла Австрія становий корпоративний устрій, а ось знов одна держава, Португалія завела в себе корпоративний лад, а за нею Литва, як доносить преса, приготується до реформи устрою в напрямі станово-корпоративнім. Коли австрійський становий устрій реалізує більше ідеї католицького корпоративізму, сформулованого в енцикліці *Quadragesimo Anno*, що нав'язує до суспільних ідеалів папи Льва XIII, то португальський спирається в значній мірі на італійських взірцях. Навіть така клясична країна демократії та лібералізму, як Швейцарія, засновує в деяких кантонах за ініціативою самих же громадян станові порядки. Про станово-корпоративні тенденції в інших країнах вже й не згадуємо. Все це доказує, як дуже актуальним і життєвим, як конечним є заміна досьогочасного суспільного ладу порядком становим, бо таке розпорощення й атомізація громадянства у всіх його верствах, до якого допровадила капіталістична духовість, є джерелом безнастанного ферменту й безладдя, а це унеможлиблює якенебудь упорядковане життя в державі. Тому відповідальні громадянські і державні чинники мусять шукати виходу з цього стану і знаходять його в ідеї станового суспільного ладу.

В повоєнній Європі є три джерела, з котрих вийшла і розвинулася ідея становости, себго ідея станової організації громадянства: гисання професора віденського університету Отмара Шпанна, політичний чин Мусоліні і політичний твір Вячеслава Липинського, „Листи до братів Хліборобів“. Було би цілком зайвим доказувати й захищати право першенства для Липинського на проголошення конечности станового перетворення і переорганізованя громадянства, але все таки не можна не згадати, що Липинський вже в 1919. р. сформулував у головних засадах свій політичний і суспільний ідеал, Шпанн читав у літнім семестрі 1920. р. у Відні свої лекції про станову державу, які потім появились окремою книжкою п. з. „Der wahre Staat“, а ідею фашистівського синдикалізму проголосили в 1921. році, коли творець фашистівських синдикатів Едмондо Россоні почав видавати орган італійського синдикалізму „Lavoro d' Italia“.

Політична система Шпанна залишилася без найменшого впливу на реальне громадянське життя, бо від теорії Шпаннових поглядів не веде жаден шлях до дійсности. Це головно тому, що він є тільки вченим, — а не творцем того рзду, що Липинський, який вогнем власної душі запалює серця других; Шпанн перебуває виключно в сфері абстрактної думки, не маючи змоги знайти між нею й реальним життям ніякого контакту. Крім цього нехить до всього матеріяльного і надмірний гін до „удуховлення“

стали причиною, що його звязують з неоплятонізмом Пльотина, який так дуже змагав до удуховлення свого я, що соромився навіть власного тіла. А коли Шпаннові учні цей звязок з життям стараються мимо всього віднайти, то знаходять прояви станового принципу там, де їх у дійсності нема.

З цих трох лише два другі джерела стали справді плодючими. Італійський корпоративізм уже став взірцем для рефсрмістичних рухів суспільних в західній Європі, а світогляд Липинського вже ділає серед людей українських і має всі дані на це, аби не лиш у майбутнім уладженню суспільних відносин на Україні відіграти рішаючу ролю, але теж витиснути свій вплив на кристалізацію суспільних ідеалів і поза межами України. Так н. пр. живо починають інтересуватися політичними ідеями Липинського в Австрії (гл. про це „Дзвони“, стр. 252/3, 337 і 507 с.р.).

В цій статті хочемо дати спробу паралелі між суспільним ладом італійського фашизму й образом станового порядку в світогляді Липинського, вказати на їх взаїмні подібності й ріжниці.

Під пануванням капіталістичної духовости зникали поступенно всі творчі сили народу в мистецтві, філософії, науці, а в громадянськiм життю приходив стан, де homo homini lupus, де замерло всяке почуття вищих інтересів громадянських, народніх чи державних. Тому опозиційні рухи стараються навязувати до тих періодів народньої минувшини, де духове життя виказує підйом і розквіт творчих сил і де живим є почуття національної спільноти. Фашизм хоче шукати своїх джерел в духовості італійського рiсорджiмента (відродження другої половини ХІХ. віку). Один з визначних діячів фашизму Джіованні Джентіле каже, що в основу світовідчування цього відродження лягло „переконання, що справжнє життя не є таким, яким є, тільки яким повинно бути; і що саме таким життям варта жити, повним обовязків і труднощів, вимагаючим напруження волі й самозаперечення та серцець, склонних до терпіння задля здійснення добра... Спільною основою для всіх є віра в реальність і потугу ідейних принципів, які володіють світом; і звідсіль випливає спротив проти матеріалізму і духова концепція життя“. На таких основах виріс італійський фашизм — так принайменше заявляють про це фашистівські діячі.

В організації суспільного й економічного життя звертається фашизм дуже радикально проти основних тенденцій попереднього суспільного ладу. Один з найвизначніших теоретиків фашизму і найбільш заслужених творців фашистівського законодавства А. Рокко, застановляючись над передфашистівськими робітничими організаціями, каже про них, що їх блудом було зводити їхні завдання до того, щоби робітникам забезпечити якнайбільше зиску з продукції; до цього змагали вони засобами, що деморалізували робітничі маси і шкодили продукційному процесові; а впокоючи в робітників світогляд, опертий на ідеї боротьби клас і конечності міжнародньої солідарности, провідники робітничого руху відвертали увагу робітництва від завдань найважливіших і найближчих, звязаних з інтересами продукції надоду.

Центральною справою нової економічної і суспільної організації є справа продукцій. Щоби продукція могла сповнити своє завдання, себто щоби як слід заспокоювала господарські потреби людей, і поправляти матеріальні умовини суспільного життя, необхідна є координація трьох елементів, що складаються на продукцію: праці, техніки й капіталу. Але це можливе є тільки тоді, коли все суспільне життя проходить у дусі не боротьби, а співпраці кляс. На думку фашистівських теоретиків-економістів громадянство саме не може дійти до такої співпраці, і тому необхідним є далекойдуче встрявання держави передовсім у господарське життя і впливаючі з нього суспільні відносини між ріжними продуктивними групами, а дальше інгеренція державних чинників з широкими повноваженнями у всі ділянки громадянського життя. Рішаючим чинником фашистівської держави в економічній життю є корпорації. Але вони є щойно завершенням цілої суспільно-економічної системи фашизму. Їх підставою є синдикалістичний устрій, себто такий устрій, в якому робітники і працедавці зорганізовані окремо в рівнорядних професійних організаціях — синдикатах, а не в партіях чи в якихнебудь політичних організаціях як передтим. Це виеліміювання політичних моментів з організацій так робітників як і працедавців має відібрати всяку підставу для клясової боротьби і спрямувати всі енергії працюючих на піднесення продукційности, поширення фахової освіти, на моральну і матеріальну самопомогу, на національне виховання. Синдикалістична організація проведена в цей спосіб, що держава має на неї непереможний вплив. В практиці тільки фашистівські синдикати можуть бути признані правительством, вони займають упривілюване становище серед інших і є публично-правними установами. Закон змагає до цього, щоби в синдикатах згуртувати одноцільно всі продукційні сили італійського народу, що заняті в процесі витворювання матеріальних дїбр і засобів для життя. Синдикалістична організація репрезентує станові інтереси ріжних суспільних груп.

Ім для противаги створює фашистівська держава корпорації, це є органи, що при їх помочі вона впливає на господарське життя. Вони мають подвійне завдання: бути посередником між найважнішими чинниками продукцій — працею і капіталом, отже бути лучником між конфедераціями (центральними об'єднаннями синдикатів) синдикатів робітничих і конфедераціями синдикатів працедавців, а з другої сторони бути засобом держави в кермуванні продукцією цілого народу. Корпорації покликують до життя правительством і вони є державними органами, що об'єднують у собі представників всіх ділянок господарського життя, що в'яжуться в одну цілість. І так н. пр. корпорація хліборобської продукції обіймає хліборобів — працедавців і робітників, торговлю хліборобськими продуктами, млинарство, ремесло зв'язане працею на землі, хліборобську кооперацію й агрономію; або корпорація деревного промислу складається з усіх галузей промислу, що займається перетворюванням деревних сирівців. Всіх

корпорацій є двадцять дві, кожна з них має верховну раду, до якої належать представники підприємств даної господарської групи і представники робітників та службовиків, спеціалісти в ролі дорадників, представники кооперативів і ремесла тієї ділянки; крім цього входять туди відпоручники фашистської партії. Корпорації — основно переорганізовані в 1934. році в спосіб, зображений тут у загальних рисах — матимуть рішучий вплив на господарське життя. Вони будить визначувати напрям і розмір продукції кожної господарської групи, управільнювати відносини між робітниками і працедавцями, рішати про засоби охорони інтесів італійського господарства. Одним словом обсяг ділання корпорацій є дуже широкий, а їх постанови дістають за підписом голови уряду силу закону й не потребують апробати законодатних установ.

Найвищою еманациєю нового порядку господарського життя Італії є „Грамота Праці“ (Carta del lavoro). Вона уявляє собою кодифікацію основних засад суспільного законодавства фашизму. Маючи на увазі вищі інтереси народу, „Грамота Праці“ проголошує солідарність усіх суспільних клас, нормує способи їх співпраці й начеркує рами корпоративної держави. З огляду на це, що праця, труд має в наших часах особливе значіння в громадським життю, „Грамота Праці“ робить державу її опікуном: „Праця в усіх видах — кажеться в Грамоті — як умова так і фізична є суспільним обовязком і з цього огляду нею опікується держава“.

Такими є в головних начерках основні засади корпоративного італійського устрою. Хто з ними знайомий і одночасно знає політичні погляди Вячеслава Липинського, тому відразу впадає в очі деяка схожість і подібність обох систем, але теж і велика різниця.

Політичні погляди Липинського впливають немов у силу внутрішньої konieczности з найглибших, метафізичних основ його світогляду. А цими основами є світовідчування релігійне, героїчне й аристократичне, — релігійне, для якого не лиш увесь всесвіт, але й усі взаємини між людьми є упорядковані після постійних і вічних законів, що життю людини надають напрям і зміст, — героїчне, бо завдяки йому Липинський стається першим провідником для свого народу, репрезентуючи своїм життям (що значить: життям і творами) велику ідею-образ України, ідею, що може розярити всі енергії в душах народу до великої творчости, — аристократичне, що здає собі справу з нерівности людських достоїнств, яка веде до гієрархічного порядку між людьми, де кожному призначене його місце, його права й обовязки в залежності від його вартости. Це одна з тих найглибших підстав, на яких виростають політичні погляди Липинського. Другою такою основою є непереможна любов до України і біль з приводу її кольоніяльного гниття — його палкий патріотизм, який заставляє його спрямувати всі свої сили до праці, що має дати відповідь на питання: як може повстати на Україні само-

стійна і тривала держава українська. Липинський свято вірить, що така держава повстане, хоч збудовання її вважає найтяжчим завданням з-поміж усіх політичних завдань сучасної Європи, але „будівничі Держави Української мусітимуть пам'ятати, що навіть найтрудніше завдання може бути виконане, коли є: стихійне вроджене хотіння; ясна ідея, усвідомлююча хотіння; воля та розум, потрібні для здійснення ідеї; віра в Бога і в те, що дана ідея згідна з Божими законами; і любов до людей та до землі, серед яких і на якій має здійснюватись ця ідея“. Як ця держава може повстати, відповідає Липинський цілою книгою „Листи до братів хліборобів“. Це зображення ідеї клясократичної України й зясування засобів, що ведуть до її реалізації. В суспільно-політичній площині проводить до її здійснення становий (клясократичний — по вислову Липинського) устрій громадянства, бо лише такий лад уможливило витворення здорової, до незвичайно великих і тяжких завдань будови власної держави здібної, провідної верстви — української аристократії. „Ми хочемо аристократії, але здорової, міцної, до творчости здатної, а не штучного консервовання аристократії здегенерованої і безсилої. Ми думаємо, що таку нову аристократію витворить у своїх клясових організаціях кожний український кляс на підставі власної клясової традиції і власної клясової селекції. Найкращі між хліборобами, найкращі між військовими, найкращі між робітниками, найкращі між інтелігентами, найкращі між промисловцями і т. д.— ось нова українська аристократія“. Ще докладніше кажуть оці слова Липинського про це, як він собі уявляє нову українську аристократію: „Найбезродніший і найбідніший хлібороб-селянин, що творчі організаторські здібності має, що за свою національну Українську Державу готов во ім'я добра будучих поколінь своє життя в жертву принести — більше заслуговує чести і поваги, ніж здемократизований нащадок дворянський... Такий безродний і бідний селянин-державник і патріот — наш найрідніший брат, з яким нас ніяка сила не розлучить“. Треба з притиском підкреслити, що першою вимогою для аристократії і мірилом її вартости є її здібність до творчости, здібність творити все і все нові цінності, нове життя, підносити духовий рівень народу на все вищий ступінь та всіма силами не допустити до закріплення і занулення творчих сил.

Не є ціллю цієї статті входити в усі подробиці глибоко продуманої і вповні оригінальної системи станового устрою, зображеного Липинським, в рамках малого нарису можна вказати лише на найбільш сутні моменти, при чому нарочно стараємося зясувати це власними словами Липинського, бо з думками його так, як з думками чи писаннями кожного великого творця: їх не можна переповісти своїми словами, чи зреферувати в якимсь скороченім виданню, бо тоді втрачають вони всю внутрішню силу, весь жар, яким їх наділив їхній автор і який так непереможно ділає на читача, зобов'язуючи його внутрішню супроти читаного твору. Тому з думками й ідеями Липинського не можна знайомитися

з писань про нього, тільки треба читати його твори, а писання про нього можуть бути лише понукою до такого читання.

Досі було вказано на дві підстави станового устрою клясократичного; аристократизм як селекція найкращих з усіх станів і вимога творчості. Дальшою підставою клясократичного типу, себто людей такої породи, що зможуть реалізувати на Україні становий устрій, є войовницький дух: „Чи це буде завойовання зовнішнє чи завойовання внутрішнє — воно є завжди завойовання оружне (підчеркнення оригіналу — М. Д. Д.). Клясократи ніколи не здобувають собі влади над іншими мирним шляхом... В цих моментах: лицарського оружного бою і завойовання; потім лицарського миру без хамського ошуканства, без помсти, без екстермінації, без рабського поневолення; і врешті громадського закону... народжується клясократія. Клясократи цього типу належать завжди до аристократії лицарської, войовничої. Їх імперіялізм, їх бажання влади вяжуться в них завжди з образом, з ідеєю оружної боротьби і лицарської перемоги, а не з образом зручної політики, доброї орієнтації, підкпу, ласки. „Най стіна об стіну удариться і одна впаде а друга зостанеться!“ (відомі слова Б. Хмельницького, сказані польським комісарям) — ось якими ідейними образами жила та клясократична шляхецько-козацька аристократія, що єдина зуміла колись створити Україну... Крім стихійної експанзивності, стихійного хотіння слави, подвигів, панування, вони приносять завжди зі собою високе почуття громадської єдності й організованости. Вони творять дисципліновану армію організованих творців, а не банду грабжників чи взаємно себе поборюючих кандидатів в отамани... Клясократи весь час живуть ідеєю війни. Вони не вдають, що не бачать в людині побіч добра, так само як і добро, вродженого їй зла. І кладучи в основу свого думання і поступовання факт неминуче існуючої в світі боротьби, вони цю боротьбу намагаються зробити шляхотною, убагороднюючою, творчою. До війни вони себе виховують; до війни приладжена вся їх залізною дисципліною і пошаною до авторитетів спосна громадська організація; їх лицарський закон — це закон війни і вони його придержуються не тільки в часі миру, але перш за все в часі війни“.

Липинський здавав собі докладно з цього справу, що клясократичний устрій на Україні зможе лиш тоді зродитись і розвинутиись, коли серед людей українських перемаже тип аристократичний, творчий і войовницький, одним словом тип варязький. Свідомість такої конечности переродження, створення цілком нового типу українця — є найважливішою справою, звязаною зі становим устроєм Липинського. Це й ставить його (Липинського) на перше місце серед усіх тих, що вказують на необхідність станової організації громадянства і до неї змагають; дальше воно є запорукою, що реалізація його політичних поглядів, проведена таким органічним шляхом, може мати більше тривалі й дальше йдучі наслідки, чим усі тепер державними апаратами переводжені станові порядки.

Система правління клясократії спирається на витворюванню гармонії між державою і громадянством і на співпраці всіх станів (клясів — як висловлюється Липинський). Відчуття дійсності було в нього настільки сильне, що він бачив неоспоримий факт боротьби клясових (станових) інтересів у всіх періодах історії, не лише в капіталістичній добі. Але щойно в цій добі клясова боротьба прибрала руйнуючі форми. Навпаки — шляхетне змагання творчих, продукуючих кляс є на думку Липинського джерелом постійного відновлювання аристократії. Завданням найкращих з-поміж усіх кляс є знайти такі форми співжиття всіх станів, щоби змагання клясових інтересів було позитивним, будуючим, а не руйнуючим чинником державного життя. Жива свідомість вищих народніх і державних інтересів та авторитет монарха, господаря цілої держави є запорукою тривалої і постійної співпраці кляс. В імя цих інтересів полагоджують різні кляси спільні справи: „Хай про діла фабрики говорить безпосередно робітник із техніком-фабрикантом“. В клясократичнім устрою мають кляси далекойдучу самоуправу так, що всі антагонізми й конфлікти мали би розв'язуватися на місцях і щойно коли б це не вдавалося, мусіла би вступити держава. Автономні клясові організації мають творити основу, на якій виросте клясократична держава українська — Трудова Монархія.

В представленню поглядів Липинського про становий принцип організації громадянства свідомо звернемо увагу не так на правне оформлення, в яким ця організація має проявитися, як на громадські сили-чесноти, що мають цей устрій створити, й на основні його засади. Бо в суспільнім устрою, що не став ще реальною дійсністю, а є тільки образом-ідеєю, без порівняння важнішими є сутєві сили й засади чим правні форми, які залежать від кожночасних обставин, серед яких даний суспільний лад реалізується. Такий спосіб представлення вповні відповідає методам Липинського, що завжди звертає увагу в першу чергу на зміст і суть.

Вище вже було згадано, що паралеля між суспільним устроєм фашизму й образом станового ладу в Липинського насувається вже сама собою. Коли шукати за причиною такої схожості, то треба добачувати її в однаковім історичнім тлі; і діячі фашизму, що заводили нові порядки в завойованій ними державі, і Липинський, що творив ідею української держави, змагалися з тими самими державу руйнуючими силами капіталістичного світу (пригадаймо геніяльно сформуловану Липинським ідею боротьби закону землі з законом капіталу), безоглядною і дикою боротьбою кляс та розкладовими методами лібералізму (партійництвом). А факт, що незалежно від себе й одні і другі доходили — в загальному — до однакових вислідів у пошукуюванню засобів оздоровлення громадського життя, свідчить, що їх погляди життєві і що їм належить майбутнє*). Та коли при-

*) Це відноситься тільки до ідеї корпоративізму (станової організації, спертій на співпраці кляс), але не до цілої системи фашизму, який вважаємо переходною фазою.

глянутись тому всьому докладніше, то спостерігається величезні ріжниці мимо цих поверховних схожостей. Дозволимо собі на одну історичну паралелю (такі паралелі можна робити з далекойдучими застереженнями, але мимо того вони нераз дещо вияснюють): пізноримська імперія, як і держави нашого часу, боролася з великим схоізванням і анархією в громадськiм життiю. Щоби подолати значні економічні труднощі, творили шляхом розпорядків і законів римські імператори, а головнo Діоклеціян, з ріжних верств населення стани і цехи; їх примусова консолідація йшла нераз так далеко, що вони ставали наслідними, зн. приналежність до них переносилася з батька на сина. А мимо цього з тих організацій не витворився пізніший становий устрій середньочіччя. Не витворився, бо це не були жадні суспільні організми, що вирости органічно, поступенно з низу, і щойно згодом дістали правне оформлення, як це було в середньовіччю, лише вони були створені цісарськими декретами, це були організації — рами, невиповнені живим змістом. Мимохіть хочеться провести аналогію з фашистівською становою організацією і всіми тими реформаторськими тенденціями, що її наслідують. Фашистівський корпоративізм — це тільки законодавство, законні рами, які щойно мають виповнитися живим змістом. І від цього, чи італійському фашизмові вдасться викресати зі свого народу такі творчі сили, які могли би оживити ці рами, залежить будучина італійського корпоративізму. Натомість Липинський не дає ніяких ясно окреслених форм, які мав би прибрати становий устрій на Україні, але за це він творить силою власного творчого духа новий, клясократичний етос на Україні, який, скріпившись і розвинувшись, вже знайде можливість себе як становий клясократичний устрій оформити. Коли ми порівнали — з великими застереженнями — італійський фашизм до „станових“ організацій пізноримських, то клясократичну ідею Липинського порівнали би ми до станової ідеї середньовіччя, якраз тому, що Липинський дає ці найглибші основи, на яких щойно виростає становий устрій.

Ще є один основний момент ріжниці між обома видами становости, між корпоративізмом і клясократією, а саме становище держави взагалі й її роля в процесі реалізації становости. Вже вищо було вказано, яке рішаюче значіння має держава в системі корпоративізму: там прямо нічого не діється без її співучасті і рішаючого голосу. Як у добі абсолютизму минулих віків, так і в новочасних диктаторських устроях, які не є нічим іншим як тільки новою формою абсолютизму (пригадати лише начальну формулу диктаторських рухів: „Das Recht und der Wille des Führers ist eins“), держава, докладніше: державна машина, державний апарат намагається наложити свою „авторитетну“ руку на всі можливі прояви життя своїх громадян. В цім завеликім встряванні держави в громадянські і господарські справи, переводженім охлюократичними методами — безоглядна цензура, партійна ексклюзивність, політичний терор — лежить

